

Helyesírásunk problémái

Dancsó Jenő

Talán erejevesztett könyvkiadásunk egyik következményeképp, az újabb időkben mintha megcsappant volna az érdeklődés a nyelvi jelentőségek iránt. Lapjaink sohasem szenteltek ugyan nagy teret a nyelvészkedésnek, de mostanában valóban fehér holló az ilyen jellegű írás. Pedig volna éppen elég megvizsgálni való...

A gyorsütemű általános fejlődés a nyelv fejlődését is megkívánja. Ez a fejlődés pedig számtalan nyelvhelyeségi kérdést vet fel. Nyelvészetünk előtt — ha van ilyen — annyi elintézetlen kérdés áll, hogy megfeszített munkával sem könnyen végeznék el feladatát. Rendezni kellene sok mindent: rendet teremteni az újabb keletű idegenszerűségek között, kicserélni vér szegény vagy idegenből kölcsönként új kifejezéseinket, törleszteni is illene valamit régi adósságunkból, a jugoszláviai magyarság nyelvének, nyelvjárásainak teljes föltárásaiból... A sok sürgető kérdés közül most csupán egyet szeretnék kiragadni: helyesírásunk problémáját.

A magyar helyesírás tökéletes eljáratása nem éppen könnyű feladat. Még az idők folyamán megkövesedett, változatlan szabályok beidegzése sem mindenkinek sikerül. Hát még a bizonytalanul megfogalmazott, ingatag előírások megszívlelése milyen nehezen megy! Ha pedig valaki ellentmondásokra, merőben ellentéző szabályok-

ra bukkan, akkor végképp nem képes ellágozni a csodálka írásképek között. Márpedig nálunk, Vajdaságban ez a helyzet...

A Testvériség-Egység kiadásában 1953-ban megjelent helyesírási szótár valóban igen jó szolgálatot tett. Egy évre rá azonban megjelent a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában »A magyar helyesírás szabályai« 10. kiadása. Igaz, az utóbbi nem terjedhetett el a tömegek között, mégis hamarosan érezte hatását, annál is inkább, mert sajtónk sok újdonságot átvett belőle. Így adódott tehát az a visszás helyzet, hogy két különböző forrásból merítve, két eltérő és egymásnak sok esetben ellentmondó írásmód tartja fenn magát.

Vegyünk csak sorra — egyelőre átlásfoglalás nélkül — néhány szembe-tűnő eltérést, illetve újítást az MTA kiadványából:

Mindjárt a magánhangzók jelölésében találunk egy feltűnő újítást: a hosszú nagy i-t ékezzettel látják el, mind kézírásban, mind nyomtatásban. (5. pont.)

Érdekes változás történt a dz és a dzs hangok kettőzésében. Az eddigi gyakorlattal ellentétben, a toldalékos alakokban bekövetkező hasonulás esetében most az általános kettőzési elveknek megfelelően az első jegyet írják kétszer: *eddzük, fogóddzatok*. Tehát ugyanúgy írják, mint a többi

hosszú kétjegyű mássalhangzót (*úszunk, higgye*). Ezzel azonban nem oldották meg a *dz* és a *dzs* hangok kérdését, mert alapformájukban még mindig nem úgy használják őket, mint a kétjegyű hangokat, tehát a hosszú ejtés ellenére sem kettőzik: *bodza, madzag* (10. pont).

Hosszú ingadozás után talán véglegesült a „*kevésbé*” szó írása is. Az új szótár már nem ragaszkodik az Arany János iránti kegyeletből fenntartott »Egy bé — kevés bé« szállóigéhez (36. pont).

Újítást jelentenek némely megengedett alakváltozatok is. Egyes visszaható igékben pl. egyaránt helyes az *-ódzik, -ödzik, és az -ózik, ózik* képző. Tehát: *csókolódzik és csókolózik, lopódzik, és lopózik* stb. (59. pont).

Szintén megengedett kettősség található a *metsz, a látszik és a tetszik* ige felszólító módjában: *messe és metsze, lássék és látszék, tesszen és metsszem* (63. pont).

Sportújságíróink felfigyelhetnének a Szabályzat 97. pontjára, amely szerint „Ha a *játszik* igéhez *j*-vel kezdődő tárgyas személyrag (*-ja, -juk, -játok, -ják*) vagy pedig a felszólító mód *-j* jele járul, a *t* után két *sz-et* (szsz-et) írunk: *játssza, játsszuk, játsszátok, játsszák*” (97. pont).

A régi írásmóddhoz képest egyszerűsítést jelent a 230. pont. A hosszú, kétjegyű mássalhangzókat a családnevekben eddig teljesen kírtnak (pl.: *Buránnyal*). Most csak az első jegyét kettőzik: *Buránnyal, Kodállyal*.

Figyelemre méltó változtatás az is, hogy a kiemelt címek után nem kell pontot tenni (338. pont). Nyomdai helyesírásunk különben ezt a szabályt már régóta alkalmazza.

Külön lehetne beszélni a rövidítésekről. Itt érdekes összehasonásokat találhatunk: *délelőtt: de., délután: du., tudniillik: ti., ugyanis: ui.* (416. pont).

Egész kis szótárt lehetne összeállítani a némileg módosított írású szavakból. Ilyenek pl.: *amondó* (azelőtt: *asmondo*), *bacilus* (*bacillus*), *csúnya* (*csunya*), *dicsér* (*dicsér*), *genyves* (*genyes*), *lagzi* (*lakzi*), *lélegzet* (*lélekzet* v. *lélegzet*), *motor* (*mótor*), *nyújt* (*nyujt*), *ördögös* (*ördöngös*), *pakol* (*pakkol*), *peron* (*perron*), *porcelán* (*porcellán*), *pöröly* (*pöröly*), *rugó* (*rúgó*), *semmilyen* (*semilyen*), *sima* (*síma*), *szégyell* (*szégyel*), *terasz* (*terrasz*), *vajon* (*vajjon*) stb. (A zárójelben lévő szavak a mi szótárunk jelölését mutatják.)

Az eddig felsorolt példákkal ter-

mészetesen nem merítettem ki az eltéréseket. Nem is törekedhettem teljességre, hisz ehhez helyesírásunk összes területeitől kellene dolgozni, beszélni kellene a helyesírási alapelvekről, az egybeírás elveiről, az idegen szavak írásmódjáról, a földrajzi nevekről, az írásjelek használatáról, a nyelvjárási kiejtés jelöléséről, karte-tékok, katalógusok betűrendjéről stb.

Csak bonyolultabbá teszi a helyzetet, hogy megjelenése óta az Akadémia kiadványán is módosítottak. Szakkiadványok híján erről nem sokat tudunk, de elég egy esetben hivatkozni. A Magyar Nyelvőr LXXX. kötetéből idézem, kivonatosan: »Dunapart vagy dunapart? — kérdezi O. Gy... Válaszunk: A hivatalos akadémiai helyesírási szabályzat... szójegyzékében ezt láthatjuk: *dunapart, dunaparti*. De éppen az ilyen típusú összetételek írásának kérdésében a Magyar Tudományos Akadémia Helyesírási Bizottsága tavaly megváltoztatta ezt az írásmódot... A helyes írásmód tehát: *Dunapart, Tisza-part, Duna-parti, Tiszaparti.*» (A Nyelvőr postája.)

Azt hiszem mindezek után tündöhetünk, hogyan is állunk régenszerzett helyesírási tudásunkkal. Kevés ember mondhatja el nálunk magáról, hogy gond nélkül eligazodik a helyesírás útvesztőiben. Még nagyobb baj, hogy nemcsak az olvasók tanácstalanok, hanem sokszor azok is, akiknek az írás a kenyerük. Elég, ha utalok a sajtóban mutatkozó közvetlenségre és gyakori botlásokra. (Csupán a címkékből szép kis hiba-csokrot össze lehetne válogatni. Külön fájó probléma a helyesírás iskolai oktatása, hisz maguk a helyesírás tanítói is teljesen magukra vannak hagyva. (A magyar szakos előadók pl. éppen fél évtizede várnak az ígért szerinti évenként ismétlődő szemleárnyatra.) Eddig semmiféle utasítást nem kaptak, de még szempontokat sem. Könnyen elképzelhető, milyen kellemetlen helyzetek adódhatnak az oktatásban. Megtörténhet, hogy ugyanazt a jelenséget ugyanabban az iskolában vagy városban különböző módon értelmezik és tanítják. Hogy ez mennyire megingatja a tanulók biztonságérzetét, (sőt a tanár tekintélyét is), azt felesleges bizonygatni.

A fő probléma jelenleg annak eldöntése, milyen állást foglaljunk az MTA kiadványával kapcsolatban. Ér-

